

19. Залевская А.А. Значение слова через призму эксперимента : монография / А.А. Залевская. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2011. – 240 с.

20. Подшивайлова А.М. Речевые средства манипулятивного воздействия в политическом дискурсе (на материале печатных русскоязычных СМИ Украины) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02. – русский язык / Анна Михайловна Подшивайлова. – Киев, 2009. – 230 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.14

Подшивайлова Г.М., канд. філол. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Стаття присвячена проблемі визначення маніпулятивного впливу: розглянуто наявні підходи, обґрунтовано перевагу терміна «маніпулятивний вплив» порівняно з термінами «маніпуляція» та «маніпулювання», дано авторське визначення маніпулятивного впливу.

Ключові слова: маніпуляція, маніпулювання, маніпулятивний вплив.

Podshyvaylova A.M., candidate of philological science

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TO THE PROBLEM OF MANIPULATIVE INFLUENCE'S DEFINITION

The article is dedicated to the problem of manipulative influence's definition: present approaches are examined, the choice of term «manipulative influence» is substantiated and the author's definition of the manipulative influence is given.

Key words: manipulation, manipulative influence.

УДК: 801.6+372.461+811.049.3

Я. Мар'яно, к.ф.н., доц.

Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса

Г. Сивокінь, к.ф.н., доц.

Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса

СУБ'ЄКТИВНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОСОДИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ МОВЛЕННЯ

Робота присвячена розгляду даних аудиторського аналізу просодичних засобів виразу епістемічної модальності на матеріалі української та англійської мов. Аудиторський експеримент надав можливість виявити релевантні типологічно спільні та конкретномовні ознаки просодії на матеріалі двох неблизько споріднених мов. До типологічних

© Я. Мар'яно, Г. Сивокінь, 2014

рис належить характер трансформації просодичного контуру при градуальній зміні модальної ознаки в суміжних компонентів модально-семантичного поля епістемічної сфери, досить різноманітний не тільки за інвентарем інтонаційних засобів, але й за механізмом кореляції їх зі ступенем інтенсивності модального відтінку в межах синонімічно-антонімічного ряду. До конкретно-мовних особливостей україномовної групи аудиторів слід віднести наявність інокультурних рис прояву епістемічної модальної оцінки на просодичному рівні, що формує тенденцію до завищення ступеня сумніву при сприйнятті англійської мови.

Ключові слова: суб'єктивні методи, просодичні параметри, аудиторський аналіз, перцептивні характеристики мовлення, епістемічна модальність.

Робота присвячена розгляду даних аудиторського аналізу просодичних засобів виразу епістемічної модальності на матеріалі української та англійської мов. Аудиторський експеримент, що відноситься до суб'єктивних методів інтерпретації результатів експериментально-фонетичного дослідження, є одним з найбільш надійних способів виявлення дистинктивних характеристик мовлення, взагалі, і просодичних параметрів, зокрема: саме вухо людини є найбільш точний інструмент перцепції та інтерпретації мовлення, який дає достовірну якісну оцінку мовленнєвого сигналу [2; 6].

Аудиторський аналіз проводився відповідно з правилами, які викладенні в працях сучасних мовознавців [1; 3; 4]. При цьому оцінка експериментальних фраз виконувалась трьома групами аудиторів – 2 еталонні групи (носії мови) і 1 експериментальна група (не носії мови – українські білінгви).

Перше завдання аудиторського експерименту – віднесення мовленнєвого стимулу до одного з трьох “базових” значень епістемічної модальності (знання, незнання, припущення) було виконано україномовною та англомовною групами аудиторів із досить близькими результатами. В еталонній групі частка правильної диференціації експериментальних фраз між епістемічними модальними значеннями абсолютної впевненості і сумніву склала 92,3%. Аналогічний показник в україномовній групі аудиторів склав при репрезентації фраз-стимулів рідною мовою – 94,6%, а іноземною – 70,8%.

Ступінь правильної ідентифікації іншої пари “базових” значень епістемічної модальності – знання - незнання – суттєво нижче (для англійських аудиторів – 76,6%, а для українських відповідно – 72,8% і 61,4%). Остання обставина зумовлена практично повною відсутністю в обох мовах яскравих просодичних маркерів, які забезпечують релевантне протиставлення вказаних значень епістемічної модальності на інтонаційному рівні.

Визначення ступеня прояву того чи іншого суб'єктивно-модального епістемічного значення у звучанні експериментальних фраз-реплік, як і очікувалося, характеризувалося більш низькою результативністю. В еталонній групі частка правильної диференціації експериментальних фраз між компонентами семантичного поля епістемічної модальності, градуйованого за ознакою наростання ступеня сумніву склала 71,6%. Аналогічний показник в україномовній групі аудиторів склав при репрезентації фраз-стимулів рідною мовою – 69,4%.

Зовсім інша картина спостерігалася при ідентифікації англійських стимулів україномовними аудиторами (експериментальна група). Метою включення даного завдання виступила потреба у виявленні таких просодичних характеристик звучання англійської

мови, які мають відмінності в інтерпретації україномовної групи аудиторів у порівнянні з інтерпретацією аудиторів-британців і, отже, здатні впливати на адекватність визначення ступеня прояву епістемічної модальної оцінки інокультурними комунікантами в реальних ситуаціях міжкультурного спілкування.

При дослідженні матеріалу англійською мовою україномовною групою аудиторів помітна розбіжність результатів інтерпретації ступеня інтенсивності епістемічної модальної оцінки з еталонною групою зафіксовано у 18% з усього обсягу експериментальних фраз. З них 4% були відзначені аудитором україномовної групи як такі, що виражають менший ступінь сумніву, 14% – оцінками більшого ступеня сумніву в порівнянні з англійською групою аудиторів. Це дає підставу припускати, що у представників україномовної групи аудиторів наявність інокультурних рис прояву епістемічної модальної оцінки на просодичному рівні формує тенденцію до завищення ступеня сумніву при сприйнятті англійської мови.

Уявляється важливим виявити ті компоненти просодичного оформлення англійських фраз, звучання яких отримало неадекватну інтерпретацію ступеня інтенсивності епістемічного забарвлення аудитором української групи і було оцінено ними як таку, що передає великий ступінь сумніву, у порівнянні з оцінкою аудиторів еталонної групи. З усього різноманіття розбіжностей у визначенні найменувань епістемічних модальних значень з опорою на звучання експериментального матеріалу ми розглянемо акустичні характеристики тих фраз, звучання яких неадекватно охарактеризовано більш ніж половиною україномовних аудиторів. Аналіз просодичного оформлення даних фраз дозволить виявити найбільш стійкі тенденції неадекватної інтерпретації характеру епістемічної модальної оцінки британської просодії, яка властива представникам української культури. Аналіз показав, що такими просодичними характеристиками, що маркують негативну епістемічність просодичного оформлення англійських фраз є такі особливості вимовлення: використання надширокого діапазону, обумовленого різким підвищенням тону на ядерному сегменті, оформленому складним висхідно-спадно-висхідним мелодійним контуром, значно менш істотне ніж в українській мові підвищення тривалості ядерного складу по відношенню до середньо складових темпоральних характеристик.

Іншим комплексом просодичних маркерів, що ускладнює розпізнавання епістемічної модальності сумніву при сприйнятті україномовною групою аудиторів, є: широкий діапазон тональної зміни у синтагмі, плавно низхідна конфігурація мелодичного контуру в межах шкали.

Однак, хоча ці ознаки й утворюють певний інтонаційний “фон”, що створює передумови для неадекватної інтерпретації українськими аудитором епістемічної належності експериментальних фраз англійською мовою, самі по собі вони не можуть відігравати вирішальну роль у плані віднесення фрази, що звучить, до числа таких, що виражають вищий ступінь сумніву в порівнянні з оцінками, висловленими аудитором еталонної групи. Такий висновок підтверджується тим, що значна кількість експериментальних фраз, інтонаційний контур яких “захоплює” високий частотний рівень і оформлений надшироким частотним діапазоном, не було інтерпретовано українцями як такі, що передають більш високий ступінь непевності. Обов’язковою же умовою отримання завищеної оцінки ступеня сумніву в інтерпретації аудиторів україномовної групи є таке звучання експериментальних реплік, при якому зазначений характер збільшення частоти основно-

го тону супроводжується також контрастним посиленням інтенсивності мовленнєвого сигналу, причому характерним є збіг піків інтенсивності з частотними піками. При цьому може відзначатися навіть відносно плавна зміна мелодики як у межах шкали, так і на ядерному складі.

Як зазначалося вище, оцінки меншого, ніж в еталонної групи, ступеня сумніву у звучанні експериментальних фраз, відзначаються аудитором українськомовної групи значно рідше. Причиною заниженої оцінки ними ступеня сумніву найчастіше є наявність таких показників просодичного оформлення фрази, як низький частотний рівень, на якому вимовляється велика (особливо фінальна) частина фрази. Показово, що це відбувається, незважаючи на збереження широкого частотного діапазону, зумовленого переважно високим тональним рівнем початкового складу. При цьому зниження частотних показників супроводжується одночасною аналогічною зміною гучності звучання.

Проведений аналіз експериментального матеріалу показав, що характер трансформації просодичного контуру при градуальній зміні модальної ознаки в суміжних компонентах модально-семантичного поля вельми різноманітний не тільки за інвентарем інтонаційних засобів, але й за механізмом кореляції їх зі ступенем інтенсивності модального відтінку в межах синонімічно-антонімічного ряду. Чим далі розташовані один від одного компоненти, тим менше збіжних релевантних акустичних ознак у них виявляється. Так, наприклад, при вираженні ступеня визначеності, упевненості просодичні контрасти між елементами посилюються по мірі наростання семантичної відмінності і досягають максимуму при зіставленні крайніх членів (антонімів) модально-семантичного поля, в той час, як просодичні контрасти між сусідніми конститuentами не такі значні. Саме цей фактор пояснює труднощі, які виникали в аудиторів при диференціації близько розташованих значень епістемічної модальності, а саме: чим більша кількість збіжних релевантних просодичних ознак, тим менша ймовірність коректного розмежування даних компонентів функціонально-семантичного поля епістемічної модальності.

Одним із важливих питань при вивченні засобів просодичного вираження модальних відносин є проблема природності / неприродності актуалізації досліджуваних модальних значень у мовленні. Пошуку відповіді на це питання присвячено наступне завдання аудиторського експерименту. Аналіз просодичних характеристик фраз, інтерпретованих аудитором українськомовної групи як такі, що виражають більшу природність, дає можливість стверджувати, що провідним параметром при інтерпретації природності прояву модальності сумнівної оцінки, є помірно висока швидкість зростання тону в ядерному складі. Важливу роль при цьому відіграє також збіг найбільш високих показників мелодики та гучності в синтагмі. Відносно повільна зміна мелодичного компоненту асоціювалося в аудиторів українськомовної групи з характерною для української мови аналогічною зміною тону у фінальній позиції і тому отримало оцінку більшою мірою природності в порівнянні з британською групою аудиторів. Одночасне збільшення показників мелодики та гучності при звучанні ядерного складу також свідчить про певну схожість із характером вибраного ядерного складу в українській мові і отримує оцінку більшою мірою природності в порівнянні з інтерпретацією еталонної групи аудиторів. Звучання фрази у вузькому частотному діапазоні зі слабко вираженими змінами тону і збільшення інтенсивності на ядерному складі без збільшення мелодійних характеристик також

отримує оцінку більшого ступеня природності в україномовній групі аудиторів, ніж в еталонній групі.

При поєднанні високого рівня тону початкового складу шкали і складного висхідно-спадно-висхідного ядерного тону, звучання характеризувалося як менш природне аудитором української групи. Це пояснюється тим, що подібне оформлення мелодичного контуру цілком не властиве для фраз, які несуть відтінки значень епістемічної модальності в українській мові.

Останнє завдання полягає у виявленні емоційних та інших суб'єктивно-модальних характеристик мовленнєвих стимулів, що супроводжують їх епістемічну оцінку. Відомо, що суб'єктивно-модальні оцінки рідко трапляються в реальних умовах комунікації в чистому вигляді, зазвичай спостерігається певне нашарування однієї оцінки на іншу. Це призводить до трансформації просодичної структури висловлювання, що є однією з важливих причин неадекватної ідентифікації її епістемічної оцінки.

Вище було розглянуто звучання фраз, яке було позначено неадекватним визначенням найменувань епістемічної модальної оцінки в групі україномовних аудиторів у порівнянні з результатами аудиторського експерименту еталонної групи. Одною з важливих причин неадекватної ідентифікації епістемічної оцінки фраз є присутність в них різноманітних емоціонально-модальних конотацій.

При визначенні емоційно-модальних конотацій найбільша схожість в англійській і українській мовах виявляється при співвіднесенні просодії фраз, що звучать, із такими суб'єктивно-модальними проявами, як “невдоволення”, “радість”, “тривожність”.

Найбільші відмінності спостерігаються в просодичних характеристиках експериментальних фраз, які передають модальне значення “подив”, що пов'язано з появою яскраво виражених тональних особливостей у просодичному оформленні таких реплік. Фрази, що сприймаються аудитором в україномовних групах як такі, що передають “подив”, але не інтерпретовані подібним чином англомовними аудитором, характеризуються дуже високим мелодичним рівнем з контрастним висхідно-спадно-висхідним завершальним тоном. Таке оформлення є досить характерним для англійських фраз, що передають значення сумніву. Українські ж аудитором не розпізнавали в них цього значення, а відносили ці фрази до складу таких, що висловлюють крайній ступінь здивування. Такою ж вираженою є тенденція неадекватного сприйняття українськими аудитором емоційної конотації “насмішка” (“teasing”), яка реалізується в англійській мові а) підвищенням тону не тільки на ділянці шкали, але також (у довгих синтагмах) на початковій ділянці шкали, б) яскраво вираженим складним висхідно-спадно-висхідним тоном.

Незважаючи на наявність деяких особливостей у функціональному навантаженні параметрів інтонаційного контуру у двох розглянутих мовах, можна виявити низку спільних для них релевантних рис, що передають те чи інше модальне значення.

Результати експериментально-фонетичного дослідження якісних корелятивів компонентів модально-семантичного поля ступеня впевненості, розташованих за ознакою градуального наростання цієї ознаки, в цілому продемонстрували такі суттєві характеристики, що забезпечують диференціацію компонентів функціонально-семантичного поля епістемічної модальності (із сумнівом, імовірно, оцінююче, очевидно, безумовно, впевнено) в англійській та українській мовах.

Обов'язковою просодичною ознакою, по якій відбувається у мовленні протиставлення впевненого і неупевненого відношення того, хто говорить, до вірогідності інформації є напрямок руху ядерного тону. При умові високого ступеню впевненості адресанта в вірогідності того, що висловлюється, використовується низхідне завершення мовленнєвого стимулу; при наявності сумніву в вірогідності інформації в обох досліджуваних мовах репліки оформлюються висхідним тоном у ядрі. При наростанні гучності ступеня вираження впевненості відзначається збільшення швидкості спаду мелодики у компонентах даного функціонально-семантичного поля, а при неупевненості – швидкості підйому мелодичного показника. Зазначений характер поведінки швидкості зміни ядерного тону зафіксовано в експериментальних фразах обох мов, що вивчаються, однак в українській мові зростання швидкості відбувається більш повільно.

Слід підкреслити, що збільшення швидкості спаду мелодичного компонента при зростанні ступеню впевненості відбувається також і за рахунок темпорального компонента просодії. При цьому в англійській і в українській мовах середня тривалість фонації складу збільшується при передачі значення «впевнено» у порівнянні з реалізацією нейтрального значення. За наростання ознаки впевненості спостерігається зникнення внутрішньосинтагматичних пауз. Значно збільшується перепад мелодики ядерного тону при зміні градуальної семантичної ознаки в бік наростання значення ступеня неупевненості.

Проведений аналіз експериментального матеріалу показав, що характер трансформації просодичного контуру при градуальній зміні модальної ознаки в суміжних компонентах модально-семантичного поля епістемічної сфери досить різноманітний не тільки за інвентарем інтонаційних засобів, але й за механізмом кореляції їх зі ступенем інтенсивності модального відтінку в межах синонімічно-антонімічного ряду. Якщо в одних рядах (наприклад ступінь впевненості) просодичні контрасти між елементами посилюються по мірі наростання семантичної відмінності і досягають максимуму при зіставленні крайніх членів (антонімів), то в рядах другого типу (ступінь згоди) максимальний контраст просодії спостерігається між медіальними (нейтральними) членами ряду і його крайніми членами, в той час як крайні члени (антоніми) близькі між собою за просодичним оформленням.

Важливим висновком, що випливає з аналізу, є те, що кожен компонент семантичного поля епістемічної модальності відрізняється значною стабільністю інтонаційних маркерів, тобто їм властиві “власні” інтонаційні конструкції [5], причому більша частина виявлених релевантних ознак належить до типологічно схожих для англійської та української мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут А.И. Акустическое выражение “блочного” характера спонтанной речи [Текст] / А. И. Багмут // Proc. XI-th ICPPhS. – Tallin, 1987. – Vol. 4. – P. 205.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика [Текст] / Л.Р. Зиндер. – М. : Высшая школа, 1979. – 312 с.
3. Златоустова Л. В. Общая и прикладная фонетика : учебное пособие [Текст] / Л. В. Златоустова, Р. К. Потапова, В. В. Потапов, В. Н. Трунин-Донской. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 416 с.
4. Кодзасов С. В. Проблемы исследования просодии [Текст] / Сандро Васильевич Кодзасов // Известия академии наук: Серия литературы и языка. – Т. 62. – №4. – 2003. – С. 44-55.

5. Королева Т.М. Интонация модальности в звучащей речи [Текст] / Т. М. Королева. – К. – Одесса: Выща школа, 1989. – 147 с.

6. Potapova R. K. Auditory Perception of Speech by Non – Native Speakers [Text] / R. K. Potapova, V. V. Potapov // Specom'2001: Proceedings of International Workshop «Speech and Computer». – Moscow: Moscow State Linguistic University, 2001. – P. 205-215.

Стаття надійшла до редакції 22.09.14

Я. Марьянко, к.ф.н., доц.

Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Одесса

Г. Сивоконь, к.ф.н., доц.

Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Одесса

СУБЪЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ ПРОСОДИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ РЕЧИ

Работа посвящена рассмотрению данных аудиторского анализа просодических средств выражения эпистемической модальности на материале украинского и английского языков. Аудиторский эксперимент дал возможность выявить релевантные типологически общие и конкретно-языковые признаки просодии на материале двух неблизко родственных языков. К типологическим чертам относится характер трансформации просодического контура при градуальном изменении модального признака в смежных компонентах модально-семантического поля эпистемической сферы, весьма разнообразен не только инвентарем интонационных средств, но и механизмом корреляции их со степенью интенсивности модального оттенка в пределах синонимично-антонимического ряда. К конкретно-языковым особенностям украиноязычной группы auditors следует отнести наличие инокультурных черт проявления эпистемической модальной оценки на просодическом уровне, что формирует тенденцию к завышению степени сомнения при восприятии английского языка.

Ключевые слова: субъективные методы, просодические параметры, аудиторский анализ, перцептивные характеристики речи, эпистемическая модальность.